

Проноза І.І.

Питання інформаційної безпеки як складової частини національної безпеки України

У статті розглянуто питання сутності та значення інформаційної безпеки. Аналізуються джерела загроз інформаційній безпеці. Вивчаються основні складники системи забезпечення інформаційної безпеки. Визначено цілі, завдання й принципи інформаційної безпеки України. Виокремлено основні напрями забезпечення інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, національна безпека, інформаційні загрози, інформаційна війна.

В статье рассмотрены вопросы сущности и значения информационной безопасности. Анализируются источники угроз информационной безопасности. Изучаются основные составляющие системы обеспечения информационной безопасности. Определены цели, задачи и принципы

информационной безопасности Украины. Выделены основные направления обеспечения информационной безопасности государства.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, национальная безопасность, информационные угрозы, информационная война.

The question of the nature and importance of information security are discussed in the article. Sources of information security threats were analyzed. We study the basic constituents of the system of information security. Goals, objectives and principles of information security of Ukraine are determined. Main directions of information security state is singled out.

Key words: information, information security, national security, information threats, information warfare.

УДК 341.123

Проноза І.І.,
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри
політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Важливою складовою частиною зовнішньої та внутрішньої політики країни є державна інформаційна політика, яка охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Розвиток інформаційної сфери супроводжується появою нових загроз інтересам особистості, суспільства, держави та її національній безпеці.

Сучасні трансформаційні процеси міжнародних відносин і геополітичного спрямування істотно впливають на формування нових підходів до національної безпеки як однієї з головних проблем геополітики держави. З переходом до постіндустріального суспільства значно посилюється роль таких невоєнних чинників національної безпеки, як стан її інформаційних систем, розвиненість стратегічно важливих галузей науки, загальний культурно-освітній рівень населення, міра його соціальної захищеності тощо. Одним із найважливіших напрямів трансформації стає реалізація національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки. Такі перетворення привели до того, що сьогодні дедалі актуальнішого характеру набуває забезпечення інформаційної безпеки України як невід'ємного елемента її національної безпеки, а захист інформації перетворюється на одне з пріоритетних державних завдань. Проблема створення й підтримки захищеного середовища інформаційного обміну, що реалізує певні правила та політику безпеки сучасної держави, є досить актуальною, адже інформація давно перестала відігравати чисто допоміжну роль, перетворившись на дуже важливий і вагомий фактор.

Проблемне питання інформаційної безпеки має давнє походження та стало особливо важливим нині, коли використання інформаційних технологій

відбувається вже практично в усіх сферах нашого життя.

Інформаційна безпека відіграє важливу роль у забезпеченні інтересів будь-якої держави. Створення розвиненого й захищеного інформаційного середовища є неодмінною умовою розвитку суспільства та держави. Останнім часом у світі відбуваються якісні зміни в процесах управління, зумовлені інтенсивним упровадженням сучасних інформаційних технологій. Водночас посилюється небезпека несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем, тому вагомість наслідків такого втручання дуже зросла. Як наслідок, у багатьох країнах дедалі більше уваги приділяється проблемам захисту інформації та пошукам шляхів їх вирішення.

Держави, які не можуть забезпечити власну інформаційну безпеку, стають неконкурентоспроможними, а тому не можуть брати участь у боротьбі за розподіл ринків і ресурсів. Отже, зникнення великих держав відбувалось не в останню чергу через неспроможність ефективного управління на власній території та невідповідність інформаційної структури новим умовам існування.

Розгляду питань інформаційної безпеки приділяють пильну увагу як вітчизняні, так і закордонні дослідники. Серед зарубіжних учених вагомий внесок у розгляд цього питання зробили Г. Кіссінджер, Л. Браун, Ч. Флавін, З. Бжезинський, Х. Френч. Серед вітчизняних дослідників можна назвати В. Домарьова, В. Ліпкана, В. Косевцова, І. Бінько, В. Мунтіяна, Г. Почепцова [12], О. Литвиненко, О. Сосніна [13], В. Грубова та інших авторів.

Поняття інформаційної безпеки включає в себе, з одного боку, забезпечення якісного інформування громадян та вільного доступу до різних

джерел інформації, а з іншого – контроль за непоширенням таємної інформації, сприяння цілісності суспільства, захисту від негативних інформаційних впливів тощо. Рішення цієї комплексної проблеми дасть змогу як захистити інтереси суспільства й держави, так і сприяти реалізації права громадян на отримання всебічної та якісної інформації.

Проблема ефективного забезпечення безпеки інформації в державі передбачає вирішення таких масштабних завдань:

- розроблення теоретичних основ забезпечення безпеки інформації;
- створення системи органів, відповідальних за безпеку інформації;
- вирішення проблеми керування захистом інформації та її автоматизації;
- створення нормативно-правової бази, що регламентує рішення всіх завдань із забезпечення безпеки інформації;
- налагодження виробництва засобів захисту інформації;
- організація підготовки відповідних фахівців тощо.

Комплекс питань інформаційної безпеки держави включає такі сфери державної діяльності, як захист та обмеження обігу інформації, захист інформаційної інфраструктури держави, безпека розвитку інформаційної сфери держави, захист національного інформаційного ринку, попередження інформаційного тероризму та інформаційної війни [13].

У сучасних умовах на всіх рівнях (політики, ідеології, релігії, історії, освіти, символів) ведуться інформаційні війни. Виходячи зі змісту й ролі інформації американський дослідник М. Маклуен вивів тезу: «Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації». А боротьба в інформаційній сфері має таку ж мету, як збройні конфлікти, економічна експансія та інші види агресивних впливів. Новою метою часто стає розум людини, відповідно, конфлікти можуть вирішуватись не силовими методами, а за допомогою застосування тих чи інших інформаційних технологій. Сьогодні гостро постає питання забезпечення інформаційної безпеки. Тому основними напрямками державної інформаційної політики є забезпечення інформаційної безпеки України, сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору тощо [7].

Одне з головних завдань сучасної держави – гарантування інформаційної безпеки особистості, яка характеризується захищеністю її психіки й свідомості від небезпечних інформаційних впливів (маніпулювання, дезінформації, спонукування до образ тощо) [6].

Найбільш важливими видами інформації, яких стосується проблема інформаційної безпеки, є

стратегічна, політична, соціально-економічна, воєнна, наукова інформація. Сучасні засоби комунікації в поєднанні з науковими методами (контент-аналіз, соціометрія) надають науковому співтовариству інструменти, якими воно раніше не володіло. Ключова роль застосування технологій масових маніпуляцій зі свідомістю населення країни, «ненадійницької зміни режиму» тощо відведена засобам масової інформації та мережі Інтернет.

Закон України «Про основи національної безпеки України» [8] визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Однією з таких сфер є інформаційне середовище. Під інформаційним середовищем розуміють сферу діяльності суб'єктів інформаційних відносин, пов'язану зі створенням, пошуком, обробкою, поширенням і споживанням інформації. Інформація перетворилась на глобальний, невичерпний ресурс людства. Основними властивостями інформації є конфіденційність, цілісність, доступність.

Володіння інформаційними ресурсами у війнах майбутнього стане таким же неодмінним атрибутом, як у минулих війнах – володіння силами й засобами, озброєнням, боєприпасами, транспортом тощо, а виграш в інформаційному протиборстві може сприяти досягненню стратегічних цілей. Тому перед державою постає актуальне завдання забезпечення своєї інформаційної безпеки як однієї з основних складових частин сфери національної безпеки.

Існують два аспекти вивчення інформаційної безпеки в контексті національної безпеки: з одного боку, це самостійний елемент національної безпеки будь-якої країни, а з іншого – інтегрована складова частина будь-якої іншої безпеки (військової, економічної, політичної тощо).

Одним із найбільш повних визначень інформаційної безпеки можна вважати таке: це такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави, за якого зводиться до мінімуму завдання збитку через неповноту, невчасність і недостовірність інформації, негативний інформаційний вплив, негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації. Це визначення тією чи іншою мірою охоплює практично всі сфери інформаційної взаємодії суб'єктів держави.

Проблема забезпечення інформаційної безпеки України, як уже зазначалось, знайшла відображення в Законі України «Про основи національної безпеки України», Законі України «Про концепцію національної програми інформатизації», Законі України «Про національну програму інформати-

зації», а також у Концепції національної безпеки України. Основними складниками останньої є національна безпека, національні інтереси, національні цілі, пріоритети й принципи задоволення та захисту національних інтересів, загрози національній безпеці та система національної безпеки [11, с. 5]. Сутність інформаційної безпеки як невід'ємної складової частини національної безпеки України вперше була зазначена в Законі України «Про основи національної безпеки України».

Серед головних складників інформаційної безпеки держави виділяють такі:

- обсяг інформаційного продукту, що виробляється в державі та державою;
- здатність мереж витримувати зростаюче інформаційне навантаження;
- можливість держави керувати розвитком вироблення та розповсюдження інформації;
- можливість доступу народонаселення до всіх можливих інформаційних джерел, а також відкритість більшості з них [10].

Аналізуючи дослідження вітчизняних фахівців, головні цілі політики інформаційної безпеки України можна сформулювати таким чином:

- а) реалізація конституційних прав громадян, суспільства й держави на інформацію;
- б) захист інформаційного суверенітету України, зокрема, національного інформаційного ресурсу та систем формування суспільної свідомості;
- в) забезпечення рівня інформаційної достатності для прийняття рішень державним установам, підприємствам та громадянам;
- г) належна присутність країни у світовому інформаційному просторі [1, с. 129].

Окрім того, розглядаючи актуальність формування, функціонування й безпеки національного інформаційного простору, експерти виділяють такі цілі:

- зміцнення інформаційної безпеки України та загалом її національної безпеки за рахунок більш ефективного використання національного потенціалу;
- підняття рівня й значення вітчизняного інформаційного продукту та технологій, національних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційної інфраструктури України відповідно до її національних інтересів на засадах державного суверенітету України;
- упорядкування інформаційних відносин у національному інформаційному просторі України, особливо зміну співвідношення розповсюдження в країні вітчизняної й зарубіжної інформаційної продукції та інформаційних технологій на користь вітчизняних;
- державну підтримку вітчизняних суб'єктів національного інформаційного простору, забезпечення інформаційної та духовної, культурної ідентифікації України в міжнародних інформаційних

відносинах, піднесення міжнародного авторитету вітчизняного інформаційного продукту та технологій, його виробників [10].

Основними реальними й потенційними загрозами національній безпеці України, а також стабільності в суспільстві в інформаційній сфері на сучасному етапі є такі явища:

- 1) розголошення інформації, яка становить державну та іншу передбачену законом таємницю, а також конфіденційну інформацію, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб і національних інтересів суспільства й держави;
- 2) прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- 3) поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- 4) комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- 5) намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема й шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Таким чином, інформаційна безпека – це стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері від загроз особі, суспільству, державі через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації, несанкціоноване поширення та використання інформації, негативний інформаційний вплив, негативні наслідки функціонування інформаційних технологій. Загроза інформаційній безпеці – це явище, дія негативних чинників або процеси, через які соціальні об'єкти інформаційної безпеки частково чи цілком втрачають можливість реалізувати свої інтереси в інформаційній сфері, порушується нормальне функціонування, здійснюється руйнація або стримується розвиток технічних об'єктів інформаційної безпеки [4, с. 16].

Система забезпечення інформаційної безпеки України – це організована державою сукупність суб'єктів (державних органів, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян), об'єднаних цілями й завданнями захисту національних інтересів України в інформаційній сфері, які здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України.

В Україні політика забезпечення інформаційної безпеки будується на таких засадах:

- а) обмеження доступу до інформаційного ресурсу є винятком із загального принципу відкритості інформації та реалізується лише відповідно до чинного законодавства;
- б) суб'єкти, які збирають, накопичують та обробляють персональні дані й конфіденційну інформацію, несуть відповідальність перед законом за її збереження та використання;
- в) держава забезпечує захист суспільства від хибної, викривленої й недостовірної інформації, що надходить через засоби масової інформації;
- г) держава реалізує контроль за створенням і

використанням засобів захисту інформації шляхом їх обов'язкової сертифікації та ліцензування діяльності в галузі захисту інформації;

г) держава сприяє всебічному розвитку української мови як основного інструменту перетворення накопичених людством знань на інформаційний ресурс України [5].

Систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки утворюють такі органи:

1) орган законодавчої влади (Верховна Рада України);

2) органи судової влади (Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції);

3) органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації);

4) галузеві органи державного управління, що регулюють інформаційні відносини в певних галузях (Державний комітет зв'язку та інформатизації України, Державний комітет телебачення та радіомовлення України, Департамент спеціальних телекомунікаційних систем захисту інформації Служби безпеки України);

5) правоохоронні органи (прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України);

6) підприємства, організації, фірми різних форм власності, діяльність яких пов'язана з наданням послуг зв'язку, із захистом інформації, інформаційних агенцій, суб'єктів видавничої справи [2, с. 33–34].

Особливо складна проблема сьогодні – завчасне створення засобів, необхідних для інформаційного протистояння, або, якщо послуговуватись американською термінологією, – «інформаційної війни» [3].

У цій сфері розвитку озброєнь розглядаються два типи дій та, відповідно, дві групи засобів. Перша сукупність засобів зв'язку пов'язана з «інформаційною війною» як специфічним видом протистояння, можливо, не пов'язаного з традиційними військовими діями, в особливій сфері, що називається «інфосферою». При цьому охоплюються всі компоненти інформаційного потенціалу держав: інформація та її інформаційні носії, центри зосередження інформації, наукові й усі інші кадри (творці та споживачі інформації), технічні засоби збору, переробки, накопичення, збереження й передачі інформації, програмно-математичні засоби, інфраструктура всебічних систем управління, органи управління інформаційними ресурсами держави.

У більш вузькому розумінні термін «інформаційна війна» стає одним із різновидів бойових дій (інформаційних) або важливою фазою безпосередньої підготовки до них.

Найважливішими складниками концепції «інформаційна війна» є оперативна безпека, введення супротивника в оману, психологічні операції, електронна війна та вогневе знищення, які прово-

дяться в комплексі з глибокою й усебічною розвідкою як для дезорганізації системи управління супротивника, так і для захисту власної системи управління в ході бойових дій. При цьому інформація, яка циркулює в системі управління, розглядається як високопріоритетний об'єкт впливу й захисту, зниження або підвищення достовірності. Якісно новий рівень сучасних інформаційних технологій дає змогу ефективно проводити інформаційні операції, які є складовими частинами інформаційних війн, у глобальних масштабах із метою формування в потрібному руслі та контролю над масовою свідомістю населення. За допомогою інформаційної зброї вирішуються такі типові завдання:

– маніпулювання суспільною свідомістю й політичною орієнтацією соціальних груп населення країни супротивника з метою створення політичної напруженості та хаосу;

– дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, підозрливості, загострення політичної боротьби, провокації репресій проти опозиції, провокації взаємознищення;

– зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади й управління, інспірація помилкових управлінських рішень;

– дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їх авторитету, дискредитація органів управління;

– провокація соціальних, політичних, національних і релігійних заворушень;

– ініціація страйків, масового безладдя та інших акцій економічного протесту;

– підрив міжнародного авторитету держави, його співробітництва з іншими країнами;

– завдання збитків життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, оборонній та інших сферах [2].

Державна інформаційна політика сьогодні спрямована на забезпечення належних правових, економічних, внутрішньо- й зовнішньополітичних, організаційних та інших умов. Усі ці умови необхідні для створення розвиненої й захищеної інформаційної інфраструктури України, для розвитку міжнародного співробітництва в інформаційній сфері та утвердження України як країни з інформаційним суспільством, для забезпечення безпеки інформаційної діяльності, життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави в інформаційній сфері.

Суттєвим для інформаційної політики будь-якої держави є дотримання балансу інтересів особистості, суспільства та держави. Держава повинна забезпечувати відкритість і поінформованість суспільства про діяльність її органів та суспільних інститутів в інформаційній сфері [5].

Проблема забезпечення інформаційної безпеки України багато в чому зумовлена прогалинами в правовому регулюванні взаємодії органів виконавчої влади під час вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки. Для вирішення цієї проблеми вважаємо за доцільне здійснити такі заходи:

а) створити ефективну багаторівневу державну систему забезпечення інформаційної безпеки, у якій будуть діяти єдині правові норми й механізми захисту інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та інформаційних прав громадян, здійснюватиметься ефективна координація діяльності органів державної влади й управління;

б) розробити механізм узгодження діяльності органів державної та місцевої влади в забезпеченні інформаційної безпеки;

в) активізувати діяльність із формування державної політики в забезпеченні інформаційної безпеки регіонів, створенні необхідних для реалізації цієї політики організаційних структур і нормативної правової бази;

г) зміцнювати взаємодію регіональних структур із державними органами виконавчої влади під час вирішення питань забезпечення інформаційної безпеки.

Наведене дає змогу зробити висновок, що належний рівень інформаційної безпеки держави забезпечується комплексом політичних, економічних, організаційних та інших заходів, які допомагають реалізації інформаційних прав та інтересів держави та її суб'єктів. Розгляд питання інформаційної безпеки держави дає можливість стверджувати, що забезпечення інформаційної безпеки покладається на інформаційну організацію держави. Вона повинна гарантувати інформаційну безпеку держави та її суб'єктів у наш час глобалізації й зростання загроз із боку міжнародного тероризму. На жаль, в Україні існує дуже багато негативних факторів, які перешкоджають або утруднюють створення такої інформаційної організації, і не останнім із них є неузгодженість органів державної влади щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Отже, наукове осмислення комплексу проблем, пов'язаних із розробленням та втіленням у життя

державної політики в інформаційній сфері, сьогодні набуває особливого значення, оскільки їх розв'язання сприятиме розвитку в Україні інформаційного суспільства, а отже, забезпеченню національної та інформаційної безпеки нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко В. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми / О. Бондаренко // Стратегічна панорама. – 1999. – № 1–2. – С. 127–133.
2. Виноградова Г. Інформаційне право : [навч. посібник] / Г. Виноградова. – К. : МАУП, 2011. – 144 с.
3. Галамба М. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози / М. Галамба, В. Петрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2463>.
4. Гуцалюк М. Організація захисту інформації : [навч. посібник] / М. Гуцалюк. – К. : Альтерпрес, 2012. – 224 с.
5. Дмитренко М. Проблеми інформаційної безпеки України / М. Дмитренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://socialscience.com.ua/article/807>.
6. Жарков Я. Небезпеки особистості в інформаційному просторі / Я. Жарков // Юстиніан. – 2007. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554>.
7. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (зі змінами в редакції від 3 липня 2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
8. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – С. 38. – Ст. 1433.
9. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам : [навч. посібник] / за заг. ред. В. Толубка. – К. : НАОУ, 2004. – 177 с.
10. Інформаційна потужність держави, як складова національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://propolis.com.ua>.
11. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР // Голос України. – 1997. – 4 лютого. – С. 5.
12. Почепцов Г. Інформаційна політика : [навч. посібник] / Г. Почепцов. – К. : Знання, 2006. – 663 с.
13. Соснін О. Інформаційна політика України: проблеми розбудови / О. Соснін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama>.